

Єріс Любов Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

ОЦІНКА ІНДИКАТОРІВ РИНКОВОЇ ПОЗИЦІЇ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВГО РИНКУ

У статті викладено результати досліджень щодо основних положень ринкової позиції банків. Визначені основні індикатори ринкової позиції банків щодо розміру, концентрації, конкурентоспроможності, фінансової стійкості.

Ключові слова: ринкова позиція, фінансова стійкість, активи, пасиви, капітал, зобов'язання, банки з іноземним капіталом.

Єрис Любовь Николаевна - кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела ДВНЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины»

ОЦЕНКА ИНДИКАТОРОВ РЫНОЧНОЙ ПОЗИЦИИ БАНКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВГО РЫНКА

В статье изложены результаты исследования относительно основных положений рыночной позиции банков. Определены основные индикаторы рыночной позиции банков относительно размера, концентрации, конкурентоспособности, финансовой устойчивости.

Ключевые слова: рыночная позиция, финансовая устойчивость, активы, пассивы, капитал, обязательства, банки с иностранным капиталом.

Eris Ljubov Nikolaevna is a candidate of economic sciences, associate professor of department of banking of ДВНЗ the «Ukrainian academy of banking of the National bank of Ukraine»

AN ESTIMATION OF INDICATORS OF MARKET POSITION OF BANKS IS IN MODERN TERMS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL MARKET

The results of research in relation to the substantive provisions of market position of banks are expounded in the article. The basic indicators of market position of banks are certain in relation to a size, concentration, competitiveness, financial stability.

Keywords: market position, financial stability, assets, passive voices, capital, obligations, jars with a foreign capital.

Постановка проблеми. В умовах поглиблення глобалізаційних процесів, які постають перед Україною, надзвичайно важливого значення набуває створення основ для здійснення прогресивних структурних змін в економіці, які сприяють забезпеченню стійкого і тривалого розвитку країни.

Ступінь розвитку фінансової системи та її основного елемента – банківської системи, характер та ефективність грошово-кредитної політики і фінансової політики значною мірою визначають реальні можливості вітчизняної економіки при вирішенні питань забезпечення конкурентоспроможності, характеру участі країни в світових інтеграційних процесах.

Стійкість і стабільність банківської системи є одним із найбільш важливих умов розвитку будь-якої національної економіки [3, с. 49]. Стійкість, прозорість і прогнозованість банківської системи дозволяють суттєво збільшити передбачливість її діяльності для інвесторів і підвищити привабливість для економічних суб'єктів. Стабільність банківської системи визначається не тільки рівнем конкурентоспроможності і тенденцією стійкого зростання, а й сукупним рівнем ризику.

З огляду на це набуває актуальності дослідження індикаторів ринкової позиції банків в сучасних умовах розвитку фінансового ринку.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз останніх публікацій свідчить про належну увагу науковців до проблеми забезпечення ринкової позиції банків в сучасних умовах, серед яких слід виділити наукові праці Гладкого В.[5], Дзюблюка О. [7], Єпіфанова А. [8], Єрмошенко А. [10], Коваленко В. [13], Лютого І. [15], Махоти А. [16], Міщенко В. [17], Торяник Ж. [22]. Фоміна І [23], Шульги Н. [24] та інших.

Але основною проблемою, яка заслуговує на розгляд в подальших дослідженнях виступає визначення оціночних показників за допомогою яких слід вимірювати ринкову позицію банків.

Метою статті є обґрунтування основних показників ринкової позицію, що визначають місце банків на фінансовому ринку.

Виклад основного матеріалу. Банківська система України протягом останніх років демонструє не стійкі показники розвитку, на що вплинула остання фінансова криза.

Сучасні умови ведення банківського бізнесу, поява нових ринкових ніш на ринку банківських послуг, впровадження нових банківських технологій обумовлюють підвищення конкуренції на грошово-кредитному ринку. За таких обставин банки змушені розширювати перелік власних операцій та послуг, підвищувати якість обслуговування з метою залучення більшої кількості клієнтів, збільшувати показники дохідності та прибутковості своєї діяльності в цілому. Посилюючи банківську конкуренцію, яка проявляється у суперництві між банками та іншими небанківськими фінансово-кредитними установами, банки прагнуть забезпечити провідні позиції на окремих сегментах ринку банківських послуг, які у підсумку визначають загальну конкурентну позицію. В процесі конкурентної боротьби банки вирішують завдання конкурентного позиціонування, тобто вибір, здобуття і формування ринкової позиції.

На наш погляд, ринкова позиція передбачає визначення основних індикаторів, за допомогою яких можна оцінити досягнутий рівень стабільності ринкової кон'юнктури щодо капіталізації, збалансованості залучених і розміщених ресурсів банку та їх достатності [9, с. 71-80].

Відповідно до цього пропонуються індикатори ринкової позиції банків розглядати за наступними класифікаційними групами,

По-перше, це показники масштабності діяльності банків, які оцінюються за розміром активів, капіталу та зобов'язання в цілому, в регіональному розрізі та у порівнянні з іншими іноземними фінансовими системами.

По-друге, це показники концентрації, капіталізації, ефективності присутності іноземного капіталу в банківській системі.

По-третє, це показники фінансової стійкості, ліквідності банків.

По-четверте, структурні показники розвитку банківської системи.

По-п'яте, показники ризиковості діяльності банків.

Якщо розглянути основні показники діяльності банків за їх розмірами, то слід відмітити, що найбільш динамічним стосовно розвитку банківської системи за досліджуваний період виступає 2007 рік (рис. 1).

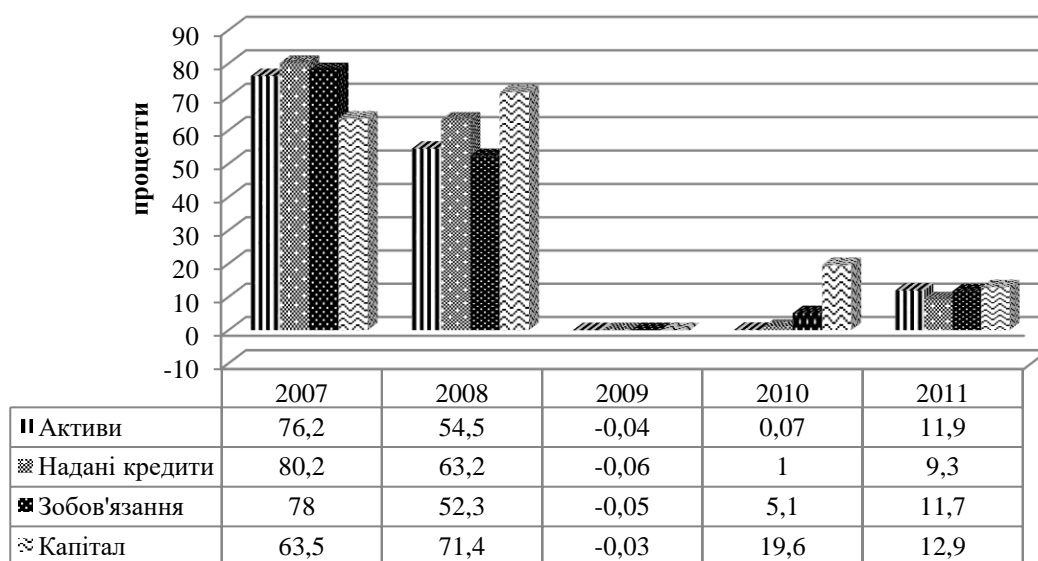
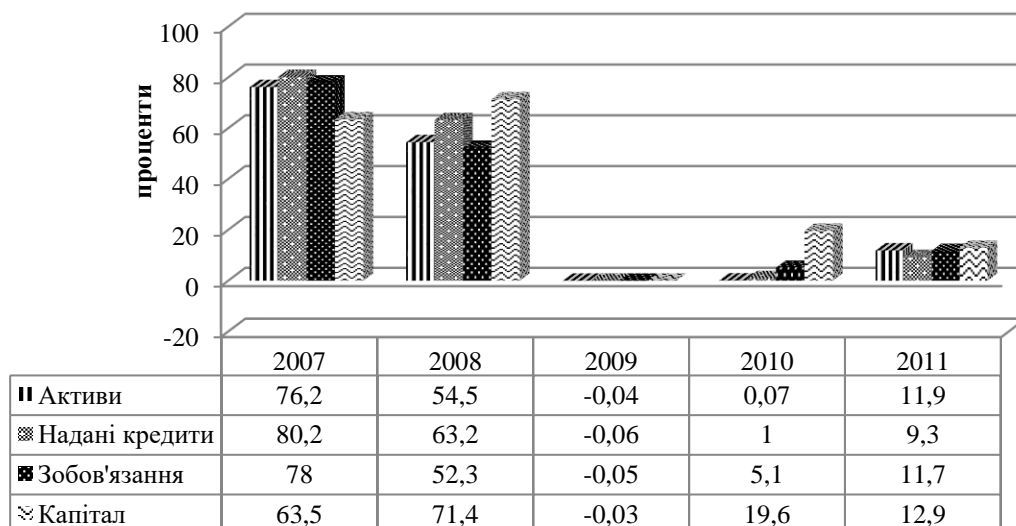

Рис. 1. Темпи приросту основних показників діяльності банків України, %, розраховано автором за даними [18]

У даному році спостерігається збалансованість між темпами приросту зобов'язань, наданих кредитів і активних операцій. Піковим на рахунок збиткових показників масштабності банківської діяльності є 2009 рік. Це зумовлено кризовою ситуацією фінансової системи. 2011 рік характеризується підвищенням нарощування активів, зобов'язань та наданих кредитів, при цьому проблемним питанням залишається рівень капіталізації банків.

Про вклад банківської системи в реальний сектор економіки свідчить зростання відношення основних показників діяльності банків до ВВП (рис. 2).

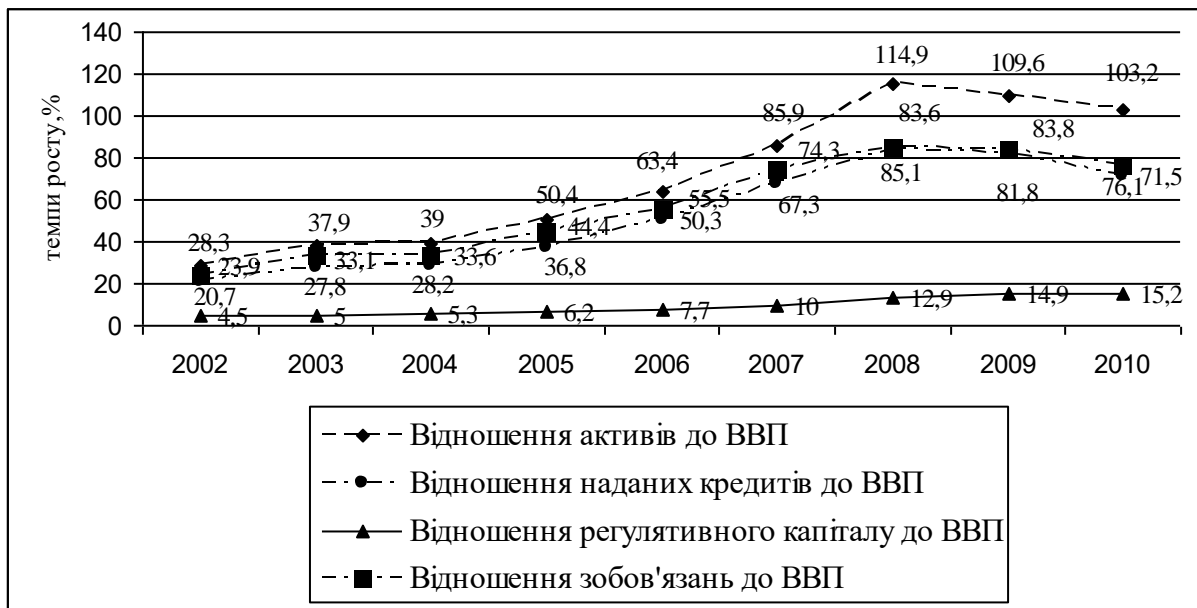

Рис. 2. Відношення активів, наданих кредитів, зобов'язань та регулятивного капіталу банків України до ВВП, %, складено автором за даними [1, 6]

Як свідчать дані рис. 2 основні показники діяльності банків України відносно ВВП мають тенденції до зниження. При цьому слід також відзначити достатньо повільні темпи зростання капіталу банків відносно ВВП. Наведений факт виявляє тенденцію до слабкості банківської системи щодо забезпечення достатності ресурсного потенціалу в частині власного капіталу і свідчить про ризиковість діяльності банків України.

Однак певний вплив на динаміку капіталу банків у 2009 р. здійснила деномінація акцій певних банків, яка була проведена тимчасовими адміністраторами.

Слід зауважити, що у 2011 році тривала тенденція збільшення концентрації активів, зобов'язань, капіталу в банках I групи, які спроможні кредитувати великі проекти і відіграють основну роль у банківській системі та соціально-економічному розвитку України (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл банків України на групи за основними показниками діяльності за 2009-2011 рр., складено автором за матеріалами [6]

Показники	На 01.01.10р., тис. грн.	На 01.01.11р., тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	На 01.01.12р., тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Темп приросту за період 2011 року до 2010, %
Група 1 (найбільші банки)	18	17	-1	17	-	-
Загальні активи	606 249 970	628 785 640	22535670	705 448 994	76663354	12,12
Кредити та заборгованість клієнтів	526 177 181	524 602 494	-1574687	570 967 268	46364774	8,83
Зобов'язання	524 865 476	537 299 070	12433594	603 658 802	66359732	12,35
Балансовий капітал	15 500 971	91 486 572	75985601	101 790 189	10303617	11,26
Група 2 (великі банки)	19	22	3	19	-3	-
Загальні активи	138 333 751	170 328 631	31994880	155 635 762	-293969513	-8,62
Кредити та заборгованість клієнтів	102 695 063	128 895 493	26200430	120 459 375	-8436118	-6,54
Зобов'язання	122 832 778	149 895 167	27062389	132 484 397	-17410770	-11,62
Балансовий капітал	10 095 508	20 433 463	10337955	23 151 364	2717901	13,30
Група 3 (середні банки)	21	21	-	22	1	-
Загальні активи	57 033 261	59 806 008	2772747	81 974 135	22168127	37,07
Кредити та заборгованість клієнтів	43 813 668	44 167 540	353872	52 051 738	7884198	17,85
Зобов'язання	46 937 753	51 430 722	4492969	72 146 029	20715307	40,28
Балансовий капітал	13 226 647	8 375 285	-4851362	9 828 104	1452819	17,35
Група 4 (малі банки)	121	115	-6	117	2	-
Загальні активи	71 832 592	83 163 715	11331123	111 213 396	28049681	33,73
Кредити та заборгованість клієнтів	53 609 876	52 870 852	-739024	70 385 368	17514516	33,13

Показники	На 01.01.10р., тис. грн.	На 01.01.11р., тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	На 01.01.12р., тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Темп приросту за період 2011 року до 2010, %
Зобов'язання	58 605 942	65 733 918	7127976	90 496 117	24762199	37,67
Балансовий капітал	13 226 647	17 429 793	13226647	20 717 269	17429793	18,86
Усього						
Кількість банків	179	175	-4	175	-	-
Загальні активи	873 449 574	942 083 994	68634420	1 054 272 287	112188293	11,91
Кредити та заборгованість клієнтів	726 295 788	750 536 379	24240591	813 863 749	63327370	8,44
Зобов'язання	753 241 949	804 358 877	51116928	898 785 345	94426468	11,74
Балансовий капітал	120 207 619	137 725 113	17517494	155 486 926	17761813	12,89

Так, на I групу банків припадає 66,91% активів, 70,16% наданих кредитів, 67,16% зобов'язань та 65,47 % капіталу системи банків. Можна стверджувати, що відбувається процес монополізації ринку кредитних послуг великими банками.

Як свідчать дані табл.1, капітал (балансовий) банків збільшився на 12,89% і на 01.01.2012 р. становить 155 486 92669,6 тис. грн. При цьому слід відмітити, що у групі банків 4 групи банки як «Інпромбанк» та Банк «Столиця» за підсумками 2011 рік мають від'ємне значення капіталу банку 180 344 тис. грн. і 11 546 тис. грн. відповідно.

Протягом 2011 року спостерігається зростання ресурсної бази банків у порівнянні з кризовим 2009 роком, стабільність і достатність якої є однією з необхідних передумов оцінки ринкової позиції банків.

За 2011 рік зобов'язання банків України збільшилися на 11,74 % і на 01.01.2012 р. становили 898,8 млрд. грн. Збільшення зобов'язань банків відбулось, в основному, за рахунок коштів суб'єктів економічної діяльності – 186,5 млрд. грн., або на 29,3 %, в тому числі строкових вкладів суб'єктів

економічної діяльності – 74,2 млрд. грн., або на 34,3 %, коштів фізичних осіб – 306,2 млрд. грн., або на 12,9 %.

Слід зазначити, що банківський капітал є важливим показником при визначенні ринкової позиції банків. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу формуванню капіталу, залежить їх спроможність активно здійснювати банківські операції та надавати послуги, їх ринкова позиція та місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах.

Протягом 2011 року банки продовжували активно нарощувати свою капітальну базу. Серед основних тенденцій розвитку банківської системи у 2011 році варто відзначити позитивну тенденцію зростання регулятивного капіталу банків – на 17,6 млрд. грн., або на 10,9 % – до 170,4 млрд. грн. у порівнянні з 2010 роком (регулятивний капітал – 160,9 млрд. грн.) (рис. 3).

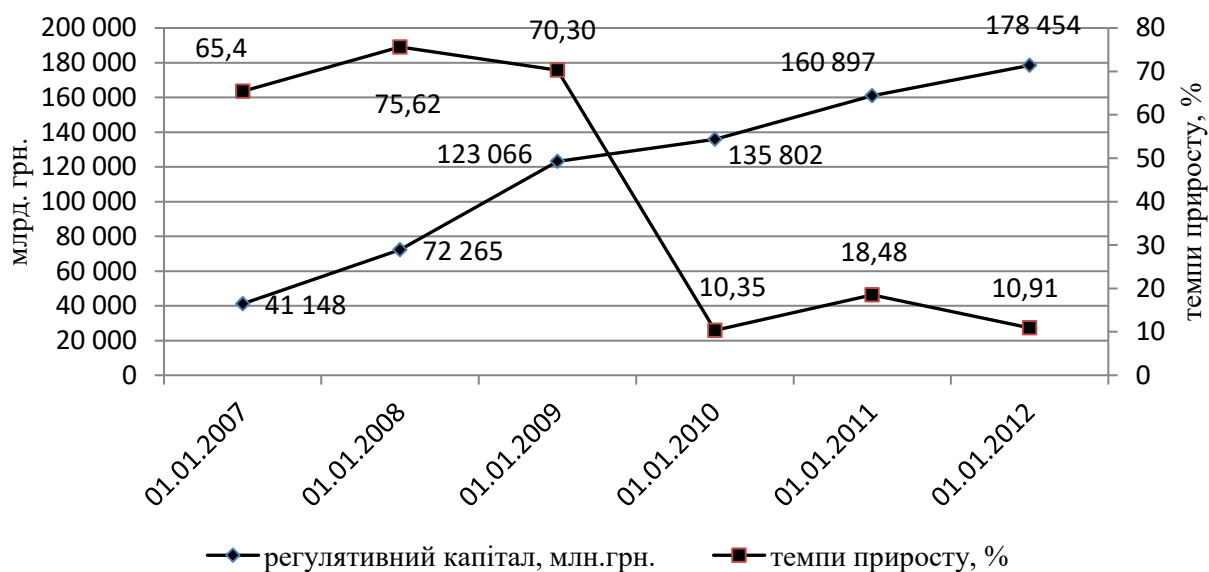

Рис. 3. Темпи зростання регулятивного капіталу банків України за період станом з 01.01.2007 по 01.01.2012, розраховано автором за матеріалами [18]

Власний капітал банків станом на 01.01.2012 має таку структуру. Сплачений зареєстрований статутний капітал становить 110,53 % капіталу; дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу, – (-0.02) %; емісійні різниці – 5,92 %; резерви, капіталізовані дивіденди та інші фонди банків – 7.73

%; резерви переоцінки необоротних активів – 8,94 %; резерви переоцінки цінних паперів – 0,05 %; прибуток/збиток минулих років – (-28,20 %), прибуток/збиток поточного року – (-4,96 %) (рис.4).

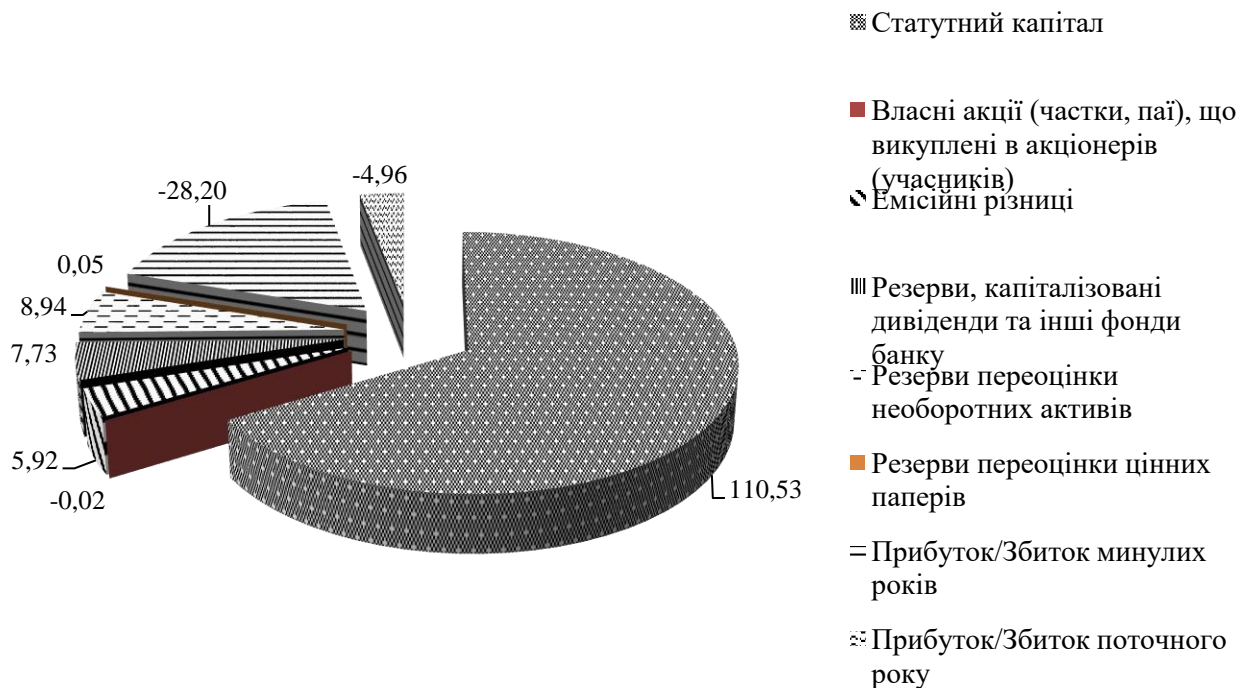

Рис.4. Структура власного капіталу банків станом на 01.01.2012, складено автором на основі матеріалів [6]

Тобто ми можемо стверджувати, що поповнення власного капіталу банків здійснюється в основному за додаткових вкладень акціонерів, збитки, що понесені у попередні роки не дають змогу використовувати отримані прибутки для поповнення капіталу.

Поглиблення конкуренції в банківській системі, вимагає від банків процесу капіталізації банків та виконання ними трансформаційної функції посередника, що в свою чергу впливає на стабільність та достатність ресурсного потенціалу.

Трансформаційну функцію банку німецький дослідник Г. Асхауер визначає як: трансформацію строків – перетворення короткострокових грошей у довгострокові; трансформацію розмірів грошових сум – перетворення великої

кількості дрібних вкладів у незначну кількість кредитів; трансформацію ризиків - банки, виступаючи посередниками між вкладниками грошей і позичальниками, трансформують ризик вкладників, знижуючи його [2].

Американський дослідник Р.Г. Габбард розглядає функцію банків як посередників наступним чином: забезпечення взаємодії вкладників і позичальників, тобто акумуляцію коштів багатьох невеликих вкладників для надання кредитів позичальникам; зменшення ризику, забезпечення ліквідності та інформації. Оскільки посередники працюють з великою кількістю вкладників і позичальників, то вони мають набагато кращі можливості диверсифікації ризику, ніж індивідуальний інвестор [4].

Трансформаційна функція на сьогодні має прояв в реалізації основних вимог Базелю III [11]. В першу чергу зазначене стосується виконання показника адекватності регулятивного капіталу банків (рис. 5).

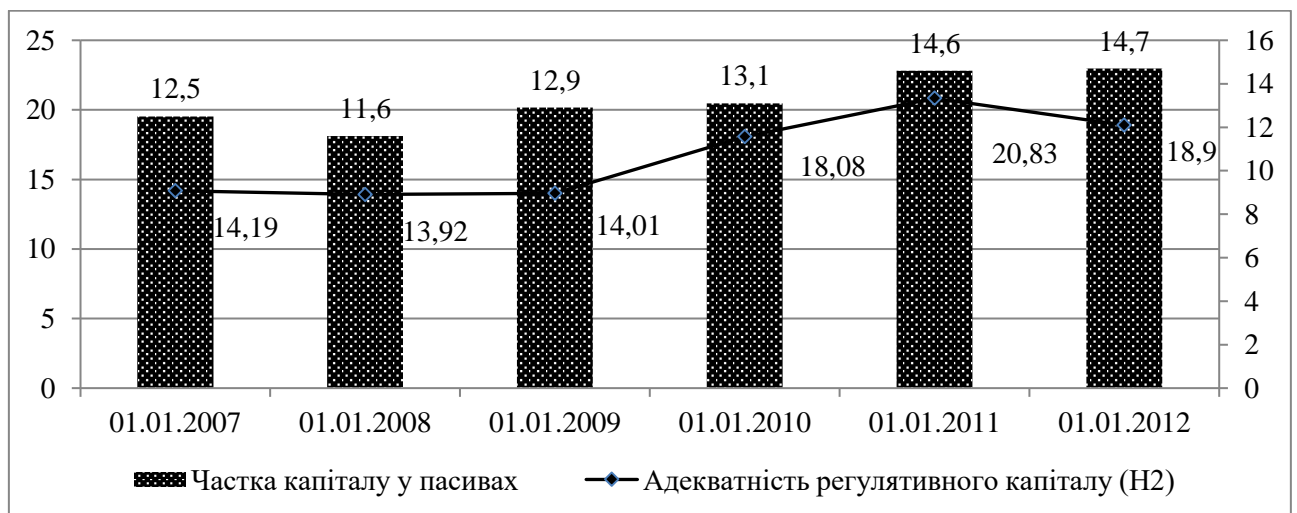

Рис. 5. Адекватність регулятивного капіталу (H2) та частка капіталу у пасивах банків за період з 01.01.2007 по 01.01.2012, %, складено автором за матеріалами [18]

В цілому, можна погодитися з думкою В. Коваленко, що основними напрямками вирішення проблеми капіталізації та концентрації банківського капіталу є: формування оптимальної структури капіталу банків, зокрема в частині джерел формування і використання субординованого боргу; розробка комплексу обмежень у процесі залучення іноземного капіталу в банківську

систему країни; впровадження передового досвіду у банківську систему: новітніх технологій ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення; впровадження пільгового оподаткування прибутку, що спрямовується на збільшення банківського капіталу; створення належної нормативної бази щодо процедури злиття і поглинання банківських установ без адміністративного тиску на основі об'єктивних економічних потреб [14, с. 53].

Капітал банки нарощують, як правило, кількома класичними способами. Проте реальна множина цих варіантів в Україні доволі обмежена. Так, не стали надійним джерелом нарощування статутного капіталу порівняно незначні чисті прибутки банків. Стратегія капіталізації шляхом злиття і поглинання у банківській системі поки що є більше теоретично можливою. Збільшення зацікавленості у виході на фінансовий ринок зовнішніх інвесторів відкриває значні можливості розвитку банків, проте об'єктами уваги стають насамперед міцні банки з розгалуженою мережею філій, розвинутою клієнтською базою й з установленим іміджем стійкості фінансової установи.

Прихильники політики притоку іноземного капіталу вважають, що присутність іноземних банків буде позитивним фактором для розвитку банківської системи, оскільки підвищить рівень конкуренції, забезпечить надходження інвестицій, поліпшить обслуговування економіки України. В Україні банком з іноземним капіталом визнається банк, в якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків [20].

За даними Національного банку України, за станом на 01.01.2012 на території України зареєстровано 198 комерційних банків у порівнянні зі 194 на 01.01.2011. Серед створених за участю іноземного капіталу діють 55 банків на 01.01.2011, а на 01.01.2012 - 53, або 28,35 % та 26,77 % від загальної кількості банків відповідно, у тому числі 20 на 01.01.2011 та 22 банки на 01.01.2012 зі 100% іноземним капіталом. При цьому слід зазначити, що питома вага іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банків на 01.01.2012 становить 41,9 % (рис.6).

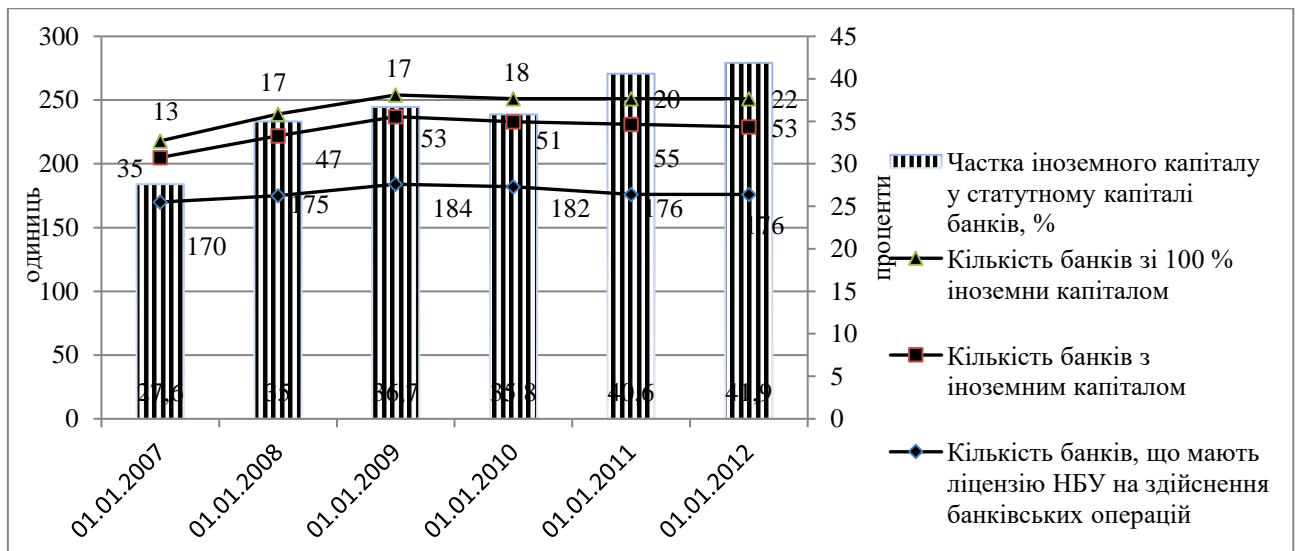

Рис. 6. Частка іноземного капіталу на ринку банківських послуг в Україні станом на 01.01.2007 по 01.01.2012, складено автором за матеріалами [18]

Протягом останніх років спостерігалось збільшення питомої ваги іноземного капіталу в банківській системі України. Тенденція змінилася на протилежну у 2011 році коли за шість місяців питома вага іноземного капіталу зменшилася приблизно на 2%, при цьому слід зазначити, що загальна кількість банківських установ - збільшилася. Це свідчить про вихід іноземних інвесторів з українського ринку.

Висновки і подальші розвідки. Таким чином, для забезпечення ринкової позиції банків необхідно вирішити питання щодо стимулювання розвитку ринків капіталів, що є дуже актуально для України, оскільки набір фінансових інструментів обмежений (кредити, депозити); підвищення ефективності банківської системи в цілому; підвищення рівня корпоративного управління, що сприятиме зниженню частки активів, які не дають прибутків та покращенню якості активів; посилення конкуренції на ринку довгострокового кредитування й підвищенню на ньому ролі іноземних банків.

В загальному вигляді ринкова позиція банків залежить від темпу та розвитку інтеграційних процесів та присутності іноземного капіталу в банківській системі України. Саме тому присутність іноземного капіталу в

національній банківській системі повинна позитивно впливає на фінансовий потенціал банківської системи України. Однак надходження іноземного капіталу у банківську систему України також має й негативний вплив на фінансовий сектор України, адже відсутність в Україні власних транснаціональних банків може поставити її у залежність від іноземних фінансових установ, які визначатимуть напрямки та динаміку розвитку фінансових процесів в Україні.

Для забезпечення фінансової стійкості і стабільності банків слід виділити:

- підтримку ціни грошових ресурсів відповідно до дохідності вкладень в реальне виробництво;
- диверсифікацію структури банківської системи як на державному, так і на регіональному рівні, тобто забезпечення відповідності структури банківської системи структурі реального сектору економіки шляхом формування системи різних за розміром банківських установ, розвитку банківської інфраструктури, розташування банківських установ за принципом близькості клієнта;
- координацію грошових і виробничих потоків, виходячи з того, що основні виробничі, виробничий апарат та інші джерела економічного зростання знаходиться в регіонах;
- забезпечення транспарентності діяльності кожного банку, особливо їх філій.

Список використаної літератури

1. Бюлетень Національного банку України: щомісячне аналітично – статистичне видання / засн. Національний банк України. – 1993.– К. : НБУ. – 2011. – №1 (214). – 191 с.
2. Введение в банковское дело: Учеб. пособие / общ. ред. проф. Г. Асхауер. – И.: Научная книга, 1996. – 569с.
3. Вітлінський В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку / В. Вітлінський , О. Пернарівський О. // Банківська справа. – 2000. – № 6 – С. 48–51.

4. Габбард Р.Г. Гроші. Фінансова система та економіка: Підручник / Р.Г. Габбард / Пер. з англ.. - К.: КНЕУ, 2004. – 889с.
5. Гладких В.В. Ринкова позиція банків в умовах ринкової конкуренції / В.В. Гладких // Вісник національного банку України. – 2007. - №9.- С. 5-12.
6. Дані фінансової звітності банків України України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
7. Дзюблюк О. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегія розвитку в Україні/ О. Дзюблюк //Банківська справа. - 2006. - № 5. - С.23-36
8. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: монографія/ А. О. Єпіфанов. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. - 417 с.
9. Єріс Л. М. Ринкова позиція банків щодо забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банківських установ / Л. М. Єріс, Ж.І. Торяник // Економічний простір : зб. наук. праць. – №8.- Дніпропетровськ : ПДАБА, 2007. – С.71–80.
- 10.Єрмошенко А.М. Технологія аналізу конкурентної боротьби на страховому ринку/ А. М. Єрмошенко, Л. В. Єрмошенко //Вісник Української академії банківської справи. - 2006. - N 2. - С.37-42.
- 11.Зверяков М.І. Банківський капітал:вимоги Базеля III / М. І. Зверяков, В.В. Коваленко // Фінанси України. – 2011. - №6. - С. 13-23.
- 12.Кириченко М. Інтеграція банківської системи України у світовий фінансовий простір / М. Кириченко // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 134–143.
- 13.Коваленко В.В.Методичні підходи до визначення рівня фінансової стійкості банківської системи / В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №7 (120).- С. 232-241.

14. Коваленко В.В. Проблеми капіталізації та концентрації капіталу в банківській сфері / В.В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. - №1(20). – С. 49-54.
15. Лютий І. Фінансова стабільність банків як основа розвитку ринку фінансових послуг/ І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. - 2005. - № 4. - С.39-43
16. Махота А. В. Оцінка конкурентних переваг банку: автореферат дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит : захист 23.12.2011/ А. В. Махота; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Захищена 23.12.2011. - Суми: [Б. В.], 2011. - 22 с
17. Міщенко В.І. Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи/ В. І. Міщенко, Р. С. Лисенко // Фінанси України. - 2009. - № 1. - С. 50-58
18. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
19. Патрикац Л. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України / Л. Патрикац, Д. Крохмаль // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 1. – С. 38–43.
20. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України, затверджений Верховною Радою України від 07.12.2000 р. №2121-111. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
21. Торяник Ж. І. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків / Ж. І. Торяник // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №3. – С. 182-189.
22. Торяник Ж.І. Забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 - гроші, фінанси і кредит/ Ж. І. Торяник; Державний вищий навчальний заклад

- "Українська академія банківської справи Національного банку України". -
Суми: [Б. В.], 2008. - 221 с
23. Фомін І. Конкурентна позиція банку: детермінанти визначення та методика оцінки/ І. Фомін // Вісник Національного банку України. - 2003. - № 4. - С.8-11.
24. Шульга Н. Конкурентна позиція банку на ринку платіжних карток/ Н. Шульга, О. Сокольська // Вісник Національного банку України. - 2002. - № 3. - С.50-55.

Єріс, Л.М. Оцінка індикаторів ринкової позиції банків в сучасних умовах розвитку фінансового ринку / Л.М. Єріс // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7 – С. 191-200.